

А. В. Ромін,
кандидат технічних наук, доцент, профектор-начальник факультету цивільного захисту,
Національний університет цивільного захисту України

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

A. Romin,
candidate of technical sciences associate vice-rector, head of the faculty of civil protection National University
of Civil Defence of Ukraine

STATE REGULATION IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: A REGIONAL PERSPECTIVE

У статті проаналізовано вплив державного регулювання на розвиток вищих навчальних закладів та реалізацію новітніх механізмів управління вищими навчальними закладами, розглянуто теорії управління як вітчизняних, так і іноземних вчених, систематизовано принципи внутрішнього управління. Досліджено, що розвиток діяльності закладів вищої освіти в сучасних умовах стримується із-за недосконалості і нераціональності структури фінансового забезпечення. Через нестачу належного бюджетного фінансування більшість вищих навчальних закладів не здатна без допомоги держави підтримувати і розвивати матеріально-технічну базу навчально-виховного процесу, поповнювати бібліотечні фонди літературою, лабораторії — необхідним устаткуванням.

This article analyzes the impact of government regulation on the development of higher education and the implementation of advanced control mechanisms universities, control theory deals with both domestic and foreign scholars systematized the principles of internal control. Investigated that the development activities of higher education institutions in modern terms is constrained due to the imperfections and inefficiencies structure of financial support. Due to lack of proper budgeting, most higher education institutions can not without help from the state to support and develop the physical infrastructure the educational process, replenish the Library fund, labs — all necessary equipment.

Ключові слова: вища освіта, вищі навчальні заклади, механізми управління.

Key words: higher education, higher educational establishment, management mechanisms.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вищі навчальні заклади становлять ядро системи вищої освіти і без їх ефективного розвитку неможливе нормальне функціонування всієї системи вищої освіти.

Взятий курс на радикальні соціально-економічні перетворення економіки України сьогодні і в стратегії майбутніх перетворень зумовлює необхідність швидкої адаптації вищої школи до процесів модернізації ринку праці, що неможливе без істотних змін не тільки в організації навчального процесу, але й в самому змісті системи управління структурами системи освіти.

Модернізація професійної підготовки у вищій школі неможлива без оновлення її структурних елементів та системи управління освітнім процесом у цілому. Ці зміни мають реалізувати: особисто-гуманітарний характер навчальної інформації, системне бачення професійної діяльності, педагогічне діагностування й педагогічний моніторинг, становлення активної професійної позиції і творчого стилю діяльності, формування

рефлексивної і комунікативної культури; засвоєння методики творчої роботи та інноваційної діяльності; розвиток професійних здібностей, оволодіння мистецтвом менеджменту й маркетингу. Таким чином, реорганізація структурного і змістового компонентів управління професійною підготовкою студентів у вищій школі передбачає пошук нових підходів до організації навчальної роботи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Грунтовне дослідження різних аспектів державного управління розвитку вищих навчальних закладів міститься у працях В.П. Андрущенка, В.Б. Авер'янова, А.М. Алексюка, В.І. Бондаря, В.Ю. Бикова, Б.А. Гаєвського, І.А. Зязюна, А.М. Карамушки, В.М. Князева, К.В. Корсака, С.В. Крисюка, В.І. Лугового, В.К. Майбороди, В.І. Маслова, П.І. Надолішнього, Н.Р. Нижник, В.М. Огаренка, та інших науковців.

Невирішені раніше частини загальної проблеми аналіз монографічних і періодичних джерел інформації у сфері державного управління з проблематики даної статті показав, що загалом питання вдосконалення державного управління вищими навчальними закладами та проблем їхнього регіонального функціонування недостатньо досліджені.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є проаналізувати сучасний стан державного регулювання діяльності вищих навчальних закладів на регіональному рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасних умовах стратегічне управління освітою є головною метою розвитку, яка зумовлює потребу розв'язання таких основних взаємозалежних завдань:

- вдосконалення механізму управління професорсько-викладацьким складом;
- розробка методологічних основ управління мотивацією праці;
- вибір основних критеріїв і показників ефективності управління в умовах модернізації освіти.

Отже, слід відзначити, що комплекс управлінських рішень в освіті має не тільки забезпечувати управління галуззю і високу якість навчання, а й створити передумови для подальшого саморозвитку й адаптації громадянина в сучасних соціо-професійних умовах. У процесі навчання молода людина повинна здобути належний рівень компетентності й набути значущі моральні цінності, створити власний життєвий ідеал, усвідомити сенс буття. Європейський вибір, який зробила Україна, потребує реорганізації нашої освітньої системи зі збереженням кращих українських традицій. І саме завданням освітянських менеджерів є спрямування і поетапна організація цього процесу [1].

Розглянемо тепер регіональні особливості діяльності вищих навчальних закладів в Україні. Врахування регіональної детермінанти передбачає координацію стратегій управління системою вищої освіти на мезорівні в рамках такого механізму, який об'єднує ВНЗ, ринкових посередників, а також інститути й органи державного управління, відносини власності, інструменти впливу на ринки освітніх послуг та здійснює державне регулювання освітнього процесу в регіоні.

У контексті регіоналізації пріоритетності набуває не лише інформаційний супровід створення і діяльності ВНЗ, моніторинг їх діяльності, але й формування та становлення комплексної системи управління ними в рамках нормативно-законодавчих, інвестиційних, фінансових механізмів.

Іншими словами, можна сказати, що регіональний "зріз" причин і проявів реструктурування системи управління вищими навчальними закладами базується на інституційних умовах і формах регіоналізації, що постають як взаємозумовлене поєднання регіональних інститутів (регіональна ментальність, нормативно-правова база, регіональна політика відносно здійснення освітнього процесу, інвестиційна і бюджетна політика в системі вищої освіти), інститутів влади регіону, ринкових інститутів (власність, ринкова конкуренція тощо), інститутів регулювання регіональних ринків освітніх послуг, загальнонаціональних інститутів регіоналізації (система політичного й адміністративно-територіального устрою, міжрегіональні асоціації економічного співробітництва, корпоративні структури регіонального типу) [3].

Регіональна орієнтація ВНЗ, як правило, має наслідком активно позитивну реакцію з боку органів регіональної влади у напрямі підтримки їх функціонування, що виявляється як у фінансовому (бюджетне фінансування, податкові пільги і преференції, гарантії з боку адміністрації для їх потенційних інвесторів тощо), так і в інституційному (нормативно-правове регулювання освітнього процесу) аспектах. Це багато в чому пояснює прагнення великих університетів, яке постійно зростає, до здобуття ними статусу регіональних.

Необхідність гнучкого реагування ВНЗ на імпульси зовнішнього регіонального середовища пов'язана з розвитком вищої школи як відкритої освітньої системи. Відкрита освіта є складною соціальною системою, яка здійснює інтенсивний взаємобмін і взаємодію з регіональним середовищем, інтегрує формальну й неформальну освіту, виявляє здатність гнучкого реагування на змінні соціально-економічні реалії і відповідні їм індивідуальні та групові потреби й запити, надає широкий спектр освітніх послуг, що поєднують навчання в рамках державного стандарту з індивідуалізованими освітніми програмами.

Зазначимо, що найважливішою характеристикою регіональної освітньої системи є її економічний потенціал, який є здатністю ринку освітніх послуг визначати наявність матеріальної бази, її стан, різноманітність фінансових ресурсів, їх джерела, характеристику кадрової структури. Також враховується матеріальна база дошкільних, середніх установ освіти, вищих навчальних закладів, установ післядипломної освіти; фінансові ресурси, викладацький склад, кількість і контингент студентів.

Структурними аспектом у практичному використанні категорії "економічний потенціал системи вищої освіти" є визначення сукупності його елементів, єдність яких і характеризує його можливості та конкретні часові межі реалізації цих можливостей. У регіональному контексті кожен вищий навчальний заклад володіє сукупністю елементів економічного потенціалу, що є часткою відповідних характеристик економічного потенціалу регіону в цілому.

Таке подання економічного потенціалу регіональної системи вищої освіти як складної динамічної системи конкретизується для кожного ВНЗ з урахуванням його рольових функцій у регіоні, а також цілей і завдань, поставлених керівництвом на різних етапах його діяльності [2].

При цьому необхідно враховувати ряд "системних" властивостей ВНЗ у регіоні: системоформуючий (коли мова йде про регіональні університетські комплекси, що об'єднують у своєму складі безліч різнорідних учасників освітнього процесу), системостворювальний (як найважливіший структурний елемент галузі "освіта"), самовідтворювальний (як властивість самодостатності ВНЗ як системи), а також системорозвивальний (як стратегічний чинник ресурсу розвитку галузі "освіта" і регіону як соціально-економічної системи).

Відповідно до цього можна говорити про те, що галузь вищої освіти в регіоні виконує системні функції, а рівень економічного потенціалу визначає можливості освітньої системи, оперативний і стратегічний аспекти управлінської діяльності.

Розглядаючи систему вищої освіти регіону як цілісну соціально-економічну систему, необхідно відзначити, що саме економічний потенціал вищої освіти і, зокрема, потенціал системи управління формує основу якісно-кількісних характеристик, від якої залежить темп зростання обсягів освітніх

послуг, перспективи коротко-, середньо- і довгострокового розвитку ВНЗ і регіональної системи освіти в цілому.

Оскільки вибір оптимальної моделі державного управління ВНЗ має бути орієнтований, перш за все, на активне залучення всіх елементів його економічного потенціалу (кадрового, матеріально-технічного, науково-інноваційного, інформаційного, фінансово-інвестиційного, організаційного) до реалізації інноваційних проектів з метою посилення позиції ВНЗ в конкурентно-ринковому середовищі, одним із напрямів впливу є відповідна характеристикам тих чи інших інноваційних проектів інтеграція елементів потенціалу.

Виходячи із суті економічного потенціалу системи освіти, можна сказати, що він акумулює результати попередніх періодів, можливості, що існують сьогодні, і майбутні перспективи. Тому потенціал регіональної системи освіти — це динамічна характеристика регіональної суперсистеми, часткою якої є освітні структури.

До економічного потенціалу ВНЗ зараховують усе те, що входить до його майнового комплексу або відображене в певних документах у вигляді звітів, методик, правил тощо. Наприклад, основні й оборотні фонди, дебіторська заборгованість, грошові кошти на розрахунковому рахунку, посадові інструкції, професіоналізм персоналу. До невідчутного економічного потенціалу зараховують технічну, наукову, виробничу й інформаційну ауру, створену працівниками у внутрішньому і зовнішньому середовищі, у тому числі: імідж, відвертість, чесність, високу технічну й соціальну вимогливість, надійність.

ВИСНОВКИ

Таким чином, економічний потенціал ВНЗ — це сукупність його властивостей як системи, які визначають продуктивні можливості при різних допустимих варіантах зовнішніх і внутрішніх умов, та зміна яких вимагає значних зусиль на відповідному рівні (рівні стратегічного управління вузу).

Економічним потенціалом комплексного розвитку ВНЗ є здатність його кадрових, матеріально-технічних, фінансових, організаційних, науково-інноваційних, інформаційних ресурсів вирішувати оперативні та стратегічні проблеми ВНЗ.

Відомо, що управління яким-небудь економічним об'єктом необхідно розглядати як процес цілеспрямованої взаємодії двох основних елементів — об'єкта і суб'єкта управління, пов'язаних як з внутрішніми чинниками, так і із зовнішньоекономічними реаліями.

При управлінні ВНЗ як господарюючою одиницею його економічний потенціал виступає об'єктом управління, а суб'єктом управління є керівництво ВНЗ, що здійснює прийняття і реалізацію стратегічних рішень. Саме управління є найважливішим елементом функціонування системи вищої освіти регіону і конкретного ВНЗ як економічної системи, перед якою стоїть певна мета і терміни її досягнення. Розвиток діяльності закладів вищої освіти в сучасних умовах стримується з багатьох причин, у тому числі через недосконалість і нераціональність структури фінансового капіталу як у масштабі економічної системи, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання. Низьким залишається рівень фінансування освітньої галузі. Сучасне недосконале законодавство в галузі освіти фактично не враховує реальної соціально-економічної ситуації. Через брак належного бюджетного фінансування більшість вищих навчальних закладів не здатні без допомоги держави підтримува-

ти та розвивати матеріально-технічну базу навчально-виховного процесу, поповнювати бібліотечні фонди новою літературою, лабораторії необхідним обладнанням [4].

Ці цілі досягаються за рахунок діяльності всієї системи в цілому, тобто в єдності частки (керівництво ВНЗ), що управляє, і керованої підсистеми (системної сукупності решти всіх структурних елементів ВНЗ). Економічний потенціал ВНЗ є підсистемою його спільної економічної системи і вимагає такого управління, щоб його зростання, розвиток або будь-які зміни, що відбуваються, сприяли досягненню цілей, а не перешкождали їм.

На нашу думку, державне управління системою вищої освіти в регіоні — це цілеспрямований вплив держави в особі її органів влади на потенціал кожного ВНЗу для його адаптації до цілей регіональної системи вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень У разі якщо економічний потенціал ВНЗ або окремі його елементи (складові) не відповідають або (в найбільш несприятливому випадку) суперечать цілям, що стоять перед освітніми структурами, державне управління покликане коректувати кількісні і якісні характеристики потенціалу або окремих його складових.

Коли діяльність ВНЗ спрямована на зростання та розвиток управління економічним потенціалом, вона полягає тоді у функції стратегічного планування. Формуються стратегічні і тактичні цілі (місія вузу), визначаються шляхи їх реалізації.

Певний економічний потенціал властивий будь-якому вищому навчальному закладу. Проте продуктивним він стає тільки в тому разі, коли його змістовні характеристики збігаються із стратегічними цілями, що стоять перед ВНЗ.

Інакше потенціал і зміни, що відбуваються в ньому, тобто зростання або зниження оцінок окремих його складових, у кращому разі гальмують поступальний розвиток ВНЗ.

Література:

1. Балабанова Л.В. Управление конкурентоспособностью предприятия на основе маркетинга: монография / Л. В. Балабанова, А. В. Кривенко. — Донецк: ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2004. — 147 с.
2. Клименко М., Дуброва О.С., Барабась Д.О., Омельяненко Т.В., Вакуленко А.В. Управление конкурентоспособностью підприємства: навчальний посібник. — К.: КНЕУ, 2006. — 527 с.
3. Романова И.Б. Управление конкурентоспособностью высшего учебного заведения / И.Б. Романова. — Ульяновск: Средневолжск. науч. центр, 2005.
4. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью вуза / Р.А. Фатхутдинов // Высш. образование в России. — 2006. — № 9. — С. 37—38.

References:

1. Balabanova, L.V. (2004), *Upravlenie konkurentnosposobnost'yu predpriyatiya na osnove marketinga: Monografiya* / L.V. Balabanova, A.V. Krivenko DonGUET im. Tugan-Baranovskogo, Donetsk, p. 147.
2. Klimenko, M., Dubrova, O.S. Barabas, D.O. Omelyanenko, T.V. Vakulenko, A.V. (2006), *Upravlinnya konkurentnospromojnistyu pidprijemstva / Navchalny posibnyk*, KNEU, Kyiv, p. 527.
3. Romanova, I.B. (2005), *Upravlenie konkurentnosposobnost'yu vysshego uchebnogo zavedeniya*, Srednevoljsky nauchny centr, Ul'yansovsk.
4. Fathutdinov, R.A. (2006), *Upravlenie konkurentnosposobnost'yu VUZa, Vysshee obrazovanie v Rossii*, vol.9, pp. 37—38.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2014 р.